

Joensuun kauppatorin ympäristöä 1960-luvun alussa. Kuva: Pohjois-Karjalan museo.

Joensuun ruutukaavakeskusta – moderni kivikaupunki

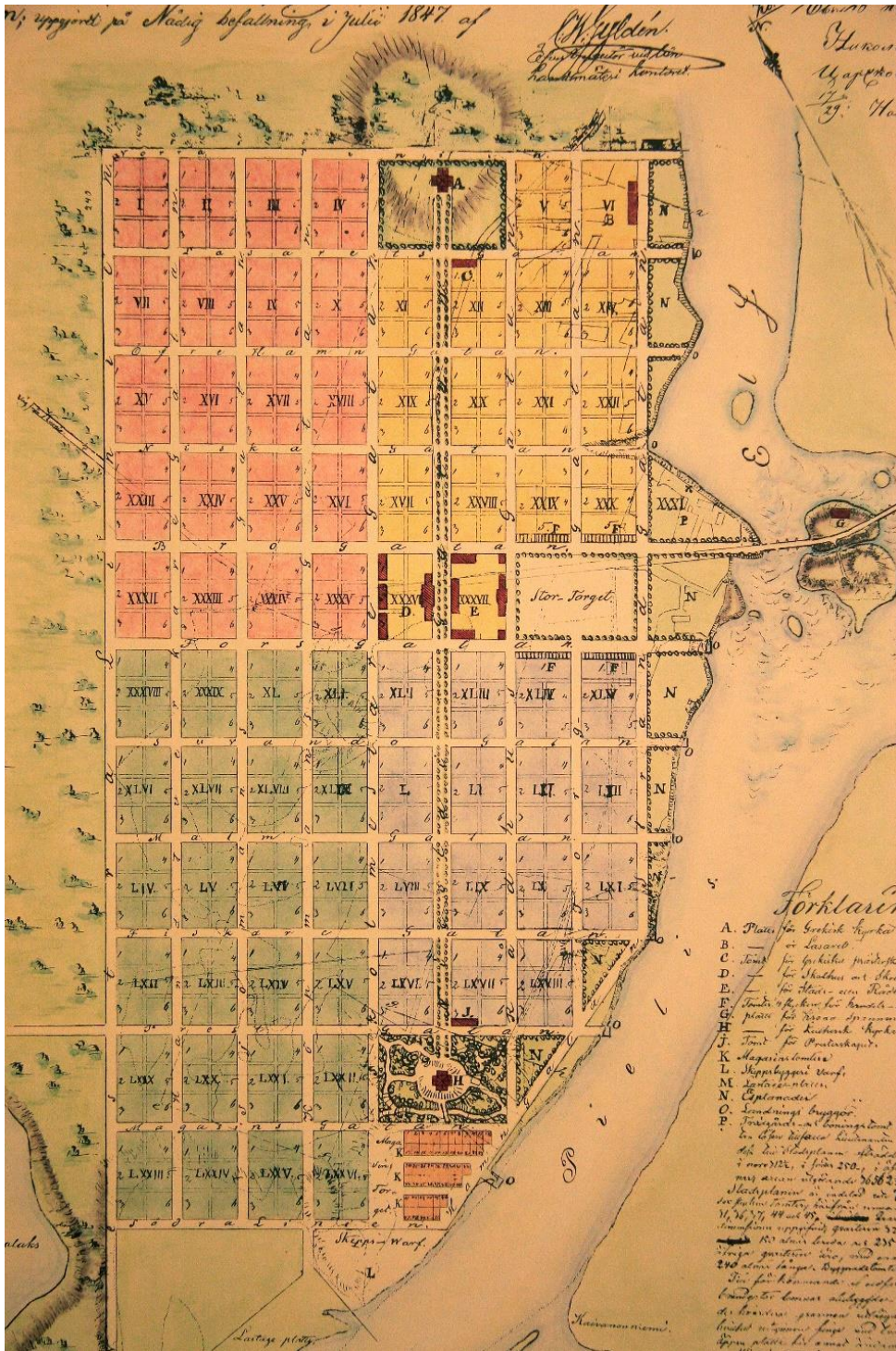
Pekka Piiparinen

Joensuun keskusta rakennettiin 1800-luvun puolivälistä lähtien puukaupunkina noin sadan vuoden ajan, minkä jälkeen alkoi nopea modernisoitumiskehitys. Ruutukaavakeskustan historia liittyy vahvasti sekä kaupungin että Pohjois-Karjalan kehitykseen ja historiaan. Millainen oli 1930-luvun lopulta 1990-luvun alkuun tapahtunut muutos kaupungin kaavoituksen näkökulmasta, millaista kaupunkikuvaa kaavoituksella tavoiteltiin ja millaista se tuotti?

Asumisen, hallinnon ja kaupan aluetta

Joensuu on Pohjois-Karjalan maakunnan pääkaupunki ja Suomen 12. suurin kaupunki. Sen noin 76 000 asukkaasta 10 500 asuu kaupungin ruutukaavakeskustassa. Joensuun ruutukaava-alueen voidaan sanoa olevan Pohjois-Karjalan urbaanein alue. Suurin osa siitä on osoitettu asuinrakentamiseen, minkä lisäksi alueella on julkisia rakennuksia sekä liikekeskusta kauppatorin ympäristössä.

Joensuun kaupunki perustettiin 1848, ja samana vuonna sille hyväksyttiin Claës Wilhelm Gyldeénin (1802–1872) piirtämä ruutuasemakaava. Pinta-alaltaan se on Suomen laajin yhtenäinen kaupunkikeskustan ruutuasemakaava, jonka pinta-ala sitä reunustavat puistot mukaan luettuna on noin 190 hehtaaria.¹

Claës Wilhelm Gyldeńin laatima Joensuun asemakaava 1848. Gyldeń jakoi ruutuasemakaava-alueen neljään kaupunginosaan, jotka näkyvät kartassa eri väreillä. Kuva: JKKA.

Perustamisvaiheen laaja ruutukaava merkitsi sitä, että kaava-aluetta ei tarvinnut laajentaa pitkään aikaan. Asutus levisi hitaasti Pielisjoen rannoilta kohti länttä ja vasta 1930-luvulla ruutukaavan kaikki tontit olivat saaneet rakennuksensa.²

Joensuu oli puukaupunki 1950-luvulle saakka. Vuonna 1900 Joensuussa oli kuusi kivistä rakennusta, kun Oulussa ja Vaasassa määrä lähenteli 90:tä.³ Kantavuudeltaan heikko maaperä ei kannustanut kivrakentamiseen,⁴ ja taloudelliset mahdollisuudetkin siihen olivat heikommat kuin Etelä- ja Länsi-Suomen kaupungeissa⁵.

Kaupunkisuunnittelu 1930-luvulta 1950-luvun alkuun: ensimmäinen yleiskaava valmistuu 1953

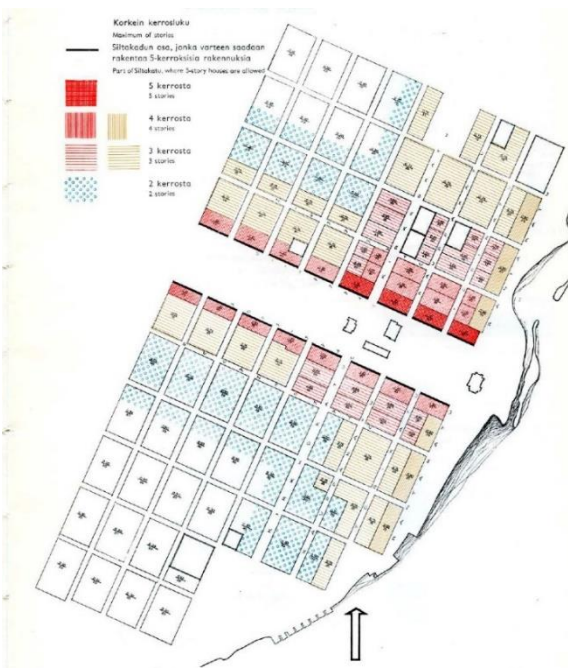
1930-luvun lopulla valmistui muutamia yksittäisiä moderneja rakennuksia. Merkittävin esimerkki myöhemmälle rakentamiselle oli kauppatorin kulman 5-kerroksinen Teräskulman rakennus (1938), jonka ylin kerros on sisäänvedetty.⁶

Martta Martikainen-Ypyän ja Ragnar Ypyän suunnittelema Teräskulman rakennus, toiselta nimeltään Pielishovi, valmistui Joensuun ydinkeskustaan puurakennusten keskelle 1930-luvun lopulla. Vielä 2000-luvulla rakennus toimi yhtenä kiintopisteenä liikekeskustan rakennuskorkeuksien määrittelyssä. Kuva: Pohjois-Karjalan museo.

Arkkitehti Otto-livari Meurman (1890–1994) laati 1930-luvulla kauppatorin ympäristöön useita modernistisia kaupunkisuunnitelmia, joita ei kuitenkaan toteutettu. Meurmanin aloitteesta 1940-luvulla järjestettiin liikekeskustan suunnittelukilpailu. Arkkitehti Markus Tavion (1911–1978) voittajatyötä ei toteutettu, mutta hän sai suunnitella kauppatorin länsipuolen kaksi liiketaloa. Toinen on 1950-luvun alun Pankkitalo, 8-kerroksinen maamerkki.⁷

Joensuun ensimmäinen yleiskaava valmistui 1953. Sen laativat yhdyskuntasuunnittelun kärkinimet, Otto-livari Meurman ja Olli Kivinen (1921–1999). He vähensivät ruutukaava-alueen rakennusoikeutta, jotta kaupunkikuva yhtenäistyisi ja tontit rakennettaisiin täysimääräisin rakennusoikeuksin.⁸

Joensuun yleiskaavassa 1953 korostettiin ruutuasemakaavaa halkaisevaa julkisten rakennusten ja toimintojen akselia sijoittamalla sen reunoille korkeampaa rakennuskantaa. Kuva: JoKA.

Yleiskaava pohjusti Joensuun matalaa rakentamista: 3–4-kerroksiset asuinkerrostalokorttelit ja ruutukaava-alueen reunamien pientalot.⁹ Laajat pientaloalueet kertovat tuolloisen Joensuun verkkaisesta kasvusta.

Yleiskaava korosti itä-länsisuunnassa ruutukaava-aluetta halkovaa julkisten toimintojen ja rakennusten vyöhykettä osoittamalla sitä reunustaville kaduille 4–5-kerroksisia rakennuksia.¹⁰ Liikekeskustan kortteleissa päärakennusmassat osoitettiin kiinni historialliseen katulinjaan. Niiden lomaan sijoitettiin 1–2-kerroksisia siipirakennuksia.¹¹ Tämä oli ajalle tyypillistä liikekeskustasuunnittelua.

Kaavoitustoimi perustetaan 1954 - Unto Tupalasta ensimmäinen kaupunginarkkitehti

Kaupunkisuunnittelu tehostui, kun Joensuu sai oman kaavoitustoimen 1954. Kaupungin arkkitehtitoimisto vastasi sekä kaavoituksesta että kaupungin oman rakennuskannan suunnittelusta. Joensuun ensimmäiseksi kaupunginarkkitehdiksi nimitettiin Unto Tupala (1924–2014).¹²

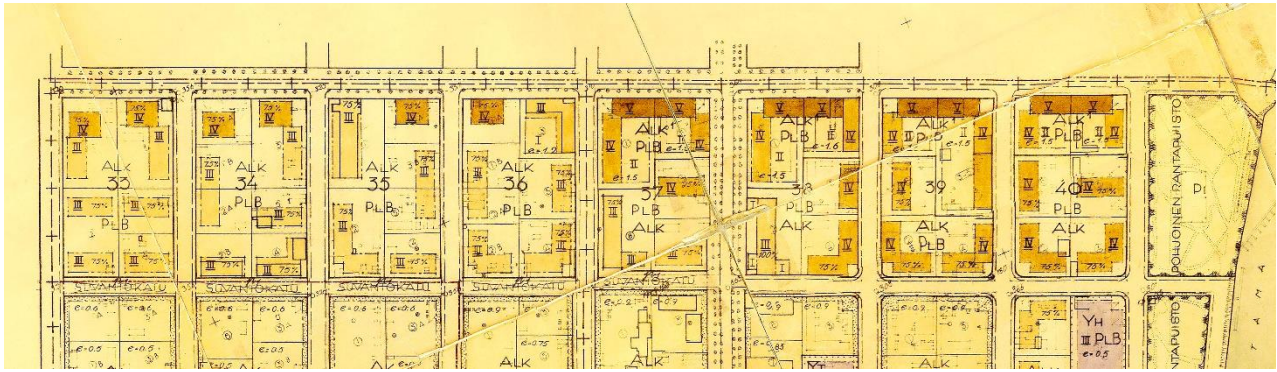
Kaavoitustyössä Tupala suosi sekakorttelimallia. Varsinkin asuinkerrostalot sijoitettiin kortteleihin vaihtelevasti. Mitä lähempänä asuinkerrostalo sijaitsee liikekeskustaa, sitä varmemmin rakennettiin kiinni perinteiseen katulinjaan.¹³ Liikekeskustan ulkopuolella kerrostalot vedettiin pois historiallisesta katulinjasta, joskin usein rakennuksen osa, esimerkiksi pääty, jätettiin siihen kiinni. Osasyynä rakennusten vetämiseen sisään tonteille oli liikenteen kasvu. Katujen levityksiin haluttiin varautua.¹⁴

Tyypillinen 1950-luvun asuinkerrostalo on 3-kerroksinen rapattu ja harjakattoinen kahden porrashuoneen kivitalo.¹⁵ Niistä ainoa isompi kokonaisuus on viiden talon ryhmä Koulukadulla ortodoksisen kirkon kupeessa.¹⁶ Omakotitaloja rakennettiin vielä paljon.¹⁷

Vaikka liikekeskusta haluttiin eriyttää, asuminen siellä jatkui.¹⁸ Joensuun 1950-luvun yhdistetyt asuin- ja liikerakennukset olivat liikekeskustan korkeimpia rakennuksia, puhtaat liikerakennukset 1–2-kerroksisia.¹⁹ Kauppatorin pohjoispuolella Siltakadun varren ensimmäinen muuta ruutukaavaa korkeampi 5–6-kerroksisten asuin- ja liikerakennusten kokonaisuus²⁰ on kaupunkikuvallisesti ehjä seinämä. Korkeuksiin vaikutti 1930-luvun Teräskulman rakennus.

Joensuu kaupungistuu ja kaupunginarkkitehdin uusi asemakaava hyväksytään 1964

Joensuuhun muutti paljon ihmisiä 1960-luvun alussa, ja 1980-luvun loppuun saakka kaupungin suhteellinen väestönlisäys oli yksi maan suurimmista.²¹ Maakunnan sisäinen muuttoliike johtui Joensuun kasvusta hallinto-, koulutus-, kauppa- ja teollisuuskaupunkina.²² Kaupungistuminen joudutti ruutukaavakeskustan uutta asemakaavaa. Sen laati kaupunginarkkitehti Unto Tupala, ja se hyväksyttiin useassa vaiheessa, lopullisesti 1964.²³

Ote Unto Tupalan 1960 piirtämästä asemakaavasta. Oikeanpuoleisissa liikekeskustan kortteleissa rakennukset on sijoitettu kiinni perinteiseen katulinjaan mutta modernististen suunnitteluideologioiden mukaisesti rakennukset ovat irti toisistaan. Vasemmalla laidalla on asuinkerrostalovaltaisia sekakortteleita. Kuva: JOKA.

Asemakaava vähensi voimassa olleita rakennusoikeuksia, kuten 1953 yleiskaava ohjasi. Matala rakentaminen jatkui. Yleisin kerrosluku oli kolme, liikekortteleissa neljä ja viisi kerrosta. Ydinkeskustan kortteleissa rajoitettiin asuinhuoneistojen rakentamista.²⁴ Tämä oli yleistä 1960-luvun puolivälistä lähtien suurissa ja keskisuurissa kaupunkikeskustoissa. Keskusta-asumista ei enää suosittu, ja keskustojen asukasluvut alkoivat laskea.²⁵

Joensuussa välttyttiin massiiviselta ja korkealta rakentamiselta, ja ruutukaava-alueen asemakaava oli maltillinen verrattuna keskustasuunnitteluun monissa kaupungeissa. Ruutukaavan katuverkko ja korttelirakenne säilyivät entisellään.

Kaavassa määrättiin rakennusalat vain osaan kortteleista, mikä mahdollisti rakennusten vaihtelevan sijoittamisen. Tupala suosi edelleen ruutukaava-alueen länsiosassa olevilla asuinkerrostaloalueilla avoimia sekakortteleita. Korttelirakenne suunniteltiin väljemmäksi kuin liikekeskustassa mutta sinnekään ei osoitettu umpikortteleita.²⁶ Asemakaavan vaikutuksesta tiivis umpikorttelirakenne jäi Joensuussa harvinaiseksi. Umpikortteleita toteutettiin järjestelmällisemmin liikekeskustassa vasta 2000-luvun puolella.

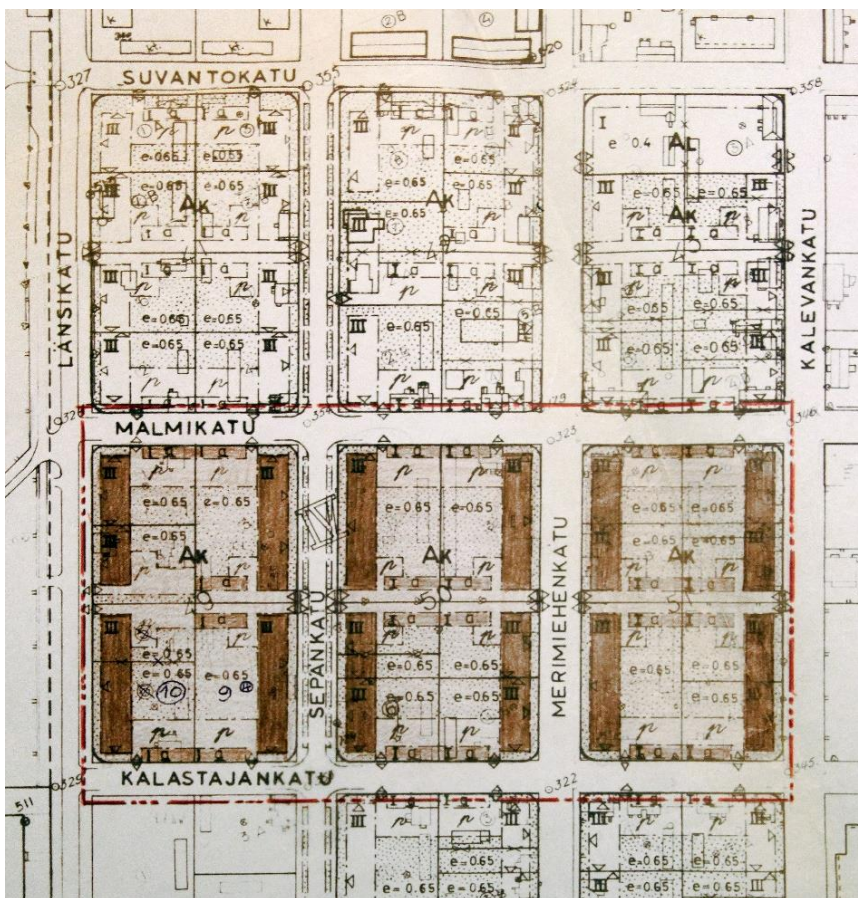
1960-luvun alussa ruutukaavakeskustasta oli puurakennusvaltaista. Kauppatorin pohjoisreunasta muodostui 1950-luvun aikana moderni asuin- ja liikerakennusten katuosuus. Korkeimpana rakennuksena arkkitehti Markus Tavion suunnittelema Pankkitalo. Kuva: Pohjois-Karjalan museo.

Rakennussuojeluun sekä yleiskaava että Tupalan asemakaava suhtautuivat kielteisesti, ja kavoja voidaankin kutsua saneerauskaavoiksi. Kuitenkaan täydellistä olemassa olleiden rakennusten uudistamista ei tavoiteltu. Tupalan asemakaavassa merkittävimmille historiallisille kivirakennuksille osoitettiin niiden vanhat rakennusalat.²⁷ Niitä ei pyritty korvaamaan uusilla.

Muinaistieteellinen toimikunta (vuodesta 1972 Museovirasto) ei myöskään nähnyt Joensuun ruutukaavan rakennuskokonaisuudella suurta arvoa. 1960-luvun puolivälissä se inventoi 13 pihapiiriä Pielisjoen tuntumasta. Suojeltavaksi se esitti vain kuutta puista kauppias- ja hallintorakennusta Rantakadun varrelta.²⁸ Rakennettua kulttuuriympäristöä tutkivan ja arvottavan organisaation asiantuntija-arviot vaikuttivat osaltaan historiallisen puu-Joensuun häviämiseen.

Asuinalueiden yhtenäinen kaupunkikuva - uuden kaupunginarkkitehti Tuomiston visio

Joensuun kaupunginarkkitehtina toimi vuosina 1963–1992 Mauno Tuomisto (s. 1929). Tuomiston johdolla ruutukaavan asemakaavaa lähdettiin muuttamaan niin, että suunnittelualueet olivat muutaman korttelin kokoisia. Työ valmistui 1980-luvulla.²⁹ Joensuun esimerkki kertoo, että kaupunkikeskustoja saatettiin uudistaa suunnittelemalla pieniä kaava-alueita kerrallaan ja siten, että asemakaavoitusta ohjaavia periaatteita ei kirjattu eikä selkeää ohjaavaa suunnitelmaa ollut. Joensuun ruutuasemakaavan uudistamisessa korostui Tuomiston henkilökohtainen visio.

Tyypillinen asemakaavan muutosalue ruutukaavan länsiosassa. Suorakulmaiset rakennusalat sijoitettiin yhdenmukaisesti kulkemaan pitkien pohjois-eteläsuuntaisten katujen. Kuva: JoKA.

Uudistus painottui asumiseen osoitetuille alueille, joita oli varsinkin ruutukaavan länsipuoliskolla. Liikekeskustassa jäi pitkälti voimaan edellisen kaupunginarkkitehti Tupalan laatima asemakaava.³⁰

Tuomiston johtama kaupungin kaavoitustoimi määräsi kaavoitettaville asuinkerrostalokortteleille suorakaiteiset rakennusalat. Asuinkerrostalot määrättiin asemakaavassa nelikerroksisiksi, maantasokerros jätettiin varasto- ja huoltotiloiksi.³¹ Yleisin korttelimalli käsitti neljä kerrostaloa, ja nämä usean porrashuoneen talot sijoitettiin pitkin pohjois-eteläsuuntaisia katulinjoja. Avokortteleihin pyrittiin tekemään suljettua vaikutelmaa sijoittamalla autokatokset kortteleiden päihin.³²

1960-luvulla risteysalueita pyrittiin asuinkerrostaloalueilla avartamaan ajoneuvoliikenteen turvallisuuden kohentamiseksi. Seuraavalla vuosikymmenellä kaavoittaja alkoi puuttua kaupunkikuvallisiin ongelmiin, joita yksitoikkoisiksi koetut risteysalueet olivat tuottaneet. Kuva: Pekka Piiparinen, 2014.

Toinen korttelimalli, jota toteutettiin vähemmän, muodostui vinkkelin muotoisista rakennusaloista, joiden kulma oli kohti risteysaluetta. Rakennusalan kulmaus oli avoin joko kokonaan tai ensimmäisen kerroksen osalta. Tällä pyrittiin parantamaan ajoneuvoliikenteen näkyvyyttä risteysalueilla.³³

Asuinkerrostalojen suorakulmaiset rakennusalat jättivät suunnittelijoille vähän vapauksia rakennusten muodon suhteen. Tyypillinen rakennussuunnittelu ei suosinut kerrostaloissa persoonallisia ilmaisumuotoja.³⁴ Joensuussakin sekä korkeakoulutetut arkkitehdit että alemman koulutuksen saaneet suunnittelijat laativat anonyymeja ja pelkistettyjä rakennussuunnitelmia.³⁵

Vaikka kaavoittaja määritteli asemakaavojen muutosten yhteydessä rakennusten korkeuden ja muodon, puuttui se vain löyhästi rakennusten julkisivuihin. Yleensä julkisivut määrättiin toteutettavaksi "kiviaineksesta".³⁶ Asuinkerrostalojen julkisivut vuorattiin yleensä tiilellä ja betonielementtipinnat jäivät vähemmistöön.³⁷ Tiilijulkisivusta tuli modernin ruutukaavatoteutuksen piirre 2000-luvulle saakka.

Ruutukaavakeskustan reunoja sekä lounais- että pohjoisosissa suunniteltiin edelleen muita alueita matalampina.³⁸ Näin esimerkiksi Rauhankadun ja Pohjoiskadun varsilla on säilynyt tehdasvalmisteisia tyyppitaloja, kuten Ruotsin lahjatalojen kokonaisuus. Kaupunkikuvallisesti merkittäviä ovat puuistutukset: niitä suunniteltiin huomattavat määrät pohjois-eteläsuuntaisten katujen varsille.³⁹ Tonttien puustoa pyrittiin säilyttämään, lisäksi kaavoittaja ohjeisti kiinteistöjen omistajia lisäistutuksiin.⁴⁰

Liikekeskustan epäyhtenäinen kaupunkikuva

Liikekeskustan kaupunkikuva muodostui rikkonaiseksi 1960-luvun jälkipuoliskolta 2000-luvun alkuun. Näkymä Torikadulta 1970-luvulla. Kuva: Pohjois-Karjalan museo.

Liikerakennusten arkkitehtuuri ja massoitelu olivat monipuolisempia kuin asuinkerrostalojen. Liikekeskustan julkisivumateriaalien kirjo oli suuri, vaikka kaavoittaja pyrki rajoittamaan sitä. Rakennusten korkeudet vaihtelivat, koska rakennuttajat ja rakennusliikkeet eivät käyttäneet omistamiensa tonttien kaikkea rakennusoikeutta.⁴¹

Liikekeskustan kaupunkikuvasta tuli vuosikymmeniksi rikkonainen. Rikkonaisuutta lisäsivät paikoitusalueina käytetyt rakentamattomat tontit sekä modernien rakennusten joukkoon jäänyt historiallinen puurakennuskanta. Liikekeskustan ehjä, viisi ja kuusi kerrosta korkea kaupunkikuva toteutui 2000-luvun puolella. Sen mahdollisti keskusta-asumisen kasvu: liiketilojen päälle tehtiin asuinkerroksia.

2000-luvulla liikekeskustan tonttien rakennusoikeuksia kyettiin käyttämään täysimääräisesti, minkä mahdollisti asuinhooneistojen tuotanto. Liikekeskustan kaupunkikuva alkoi saada yhtenäistä ilmettä. Torikatua vuonna 2016. Kuva: Pekka Piiparinen.

Matala kaupunki perinteenä

Myös Tuomiston kaupunginarkkitehtiuran aikana 1963–1992 Joensuuta suunniteltiin matalana kaupunkina. Se nähtiin ihmisläheisenä joensuulaisen kaupunkisuunnittelun perinteenä. Tuomisto muistaa opiskeluajoiltaan suunnitteluopin, joka ohjeisti tasamaalle matalaa rakentamista. Joensuussa sitä perusteltiin myös sillä, että tulevaisuuden korjausrakentaminen antaisi mahdollisuuksia rikastuttaa ruutukaavan rakennuskantaa, mikä ei olisi mahdollista, mikäli olisi valittu massiivisia rakennuksia salliva linja.⁴² Lisäksi kaavoittaja halusi, että siirtyminen puu-Joensuusta kivi-Joensuuhun ei olisi liian radikaali.⁴³

Matala rakentaminen sopi rakennuttajille. Joensuun keskustan pehmeä maaperä olisi vaatinut korkeille rakennuksille paaluperustukset, matalat mahdollistivat huokeamman laattaperustuksen. Virallisesti kolmikerroksisiin, käytännössä nelikerroksisiin kerrostaloihin ei tarvinnut hissejä, mikä oli toteuttajalle halvempaa.⁴⁴

Kaavoitustyö loi asuinkerrostalovaltaisille alueille yhtenäistä kaupunkikuvaa, jota myöhemmin kritisoiin monotoniseksi. Kuvassa Sepänkatua 1970-luvun alussa. Kuva: Pohjois-Karjalan museo.

Tuomiston johdolla asuinkerrostaloalueen kaupunkikuvasta haluttiin yhtenäinen rakennusten sijoittelun, korkeuksien ja massoittelemisen suhteen.⁴⁵ Tuomiston edeltäjä Unto Tupalan kaavoitustyö oli erilaista. Vain matala rakentaminen yhdisti kaupunginarkkitehtien näkemyksiä. Rakentamisen määrä kasvoi Tuomiston kaupunginarkkitehtiuran aikana, ja hänen kaavoitustyönsä näkyy tämän päivän kaupunkikuvassa vahvemmin kuin Tupalan.

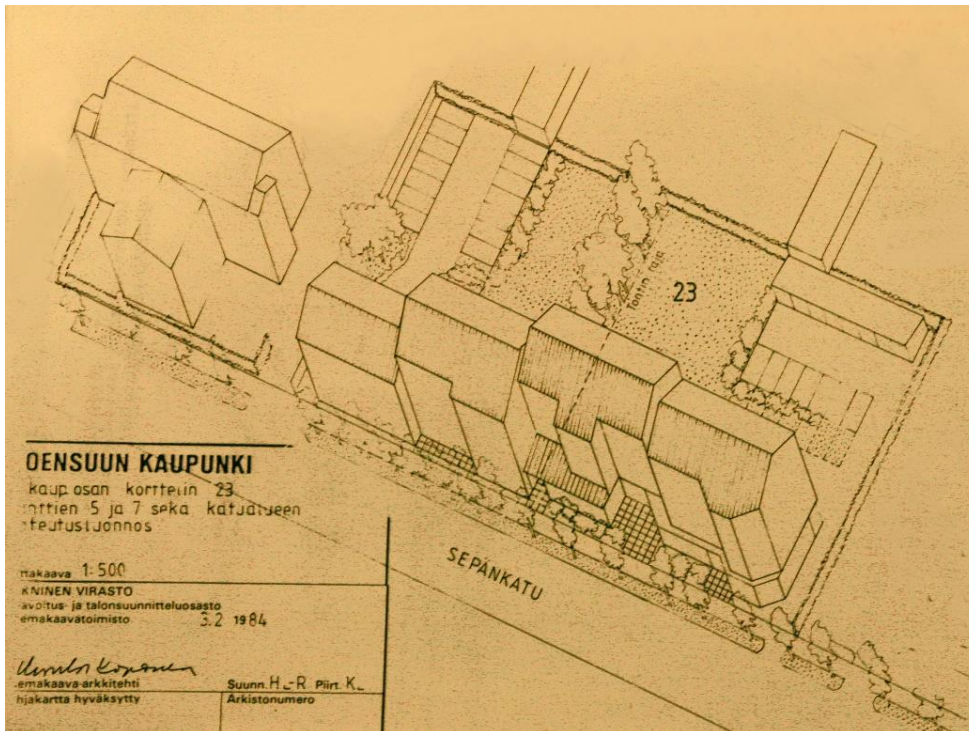
Kritiikki yhdenmukaisuutta kohtaan muuttaa kaupunkia hitaasti

1980-luvun alussa kaavoitustoimi alkoi kritisoida 1960-luvun puolivälistä lähtien syntyneitä yhdenmukaista kaupunkikuvaa. Edellisten vuosikymmenten suunnittelu ei ollut luonut monipuolisia ja mielenkiintoisia katunäkymiä.⁴⁶

Katunäkymien yksitoikkoisuutta pyrittiin vähentämään muuttamalla asemakaavoja. Asuinkerrostaloalueille määrättiin satula- tai aumakattoja tasakattojen sijaan. Kaupunkikuvaa pyrittiin elävöittämään osoittamalla katutasoon liike- ja toimistotiloja, jotta kävelijän näkymässä ei olisi umpinaisia maanpäällisiä kellarikerroksia. Pitkiä yhtenäisiä julkisivuja vältettiin määräämällä

niille maksimipituudet. Liikekeskustassa julkisivusuunnitelmiin pyrittiin saamaan katkoja esimerkiksi pilasteriaiheiden avulla.⁴⁷

Asuinkerrostalojen katutaso julkisivumateriaali ja värit määrittiin toisenlaiseksi kuin ylemmissä kerroksissa. Kaavoittaja alkoi suosia vaihtelevampaa rakentamista 1970-luvun suorakulmaisten särmiöiden sijaan. Kaavoittaja esitti havainnekuvien avulla, millainen massoittelu olisi suotavaa.⁴⁸

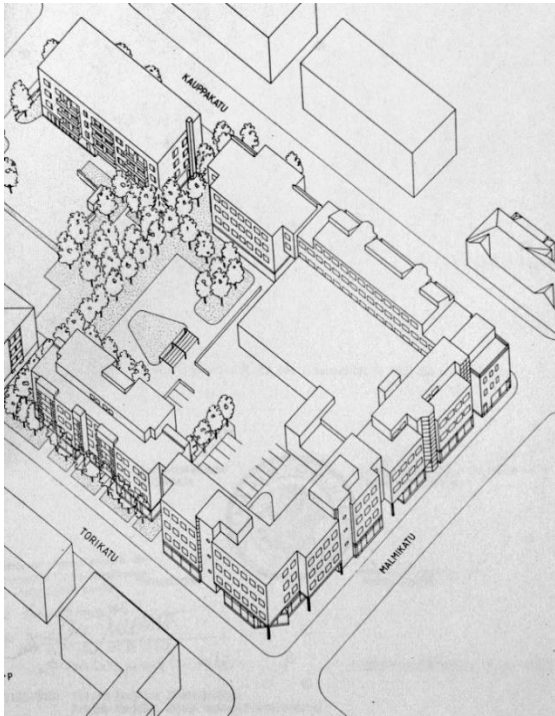
Joensuun kaavoitustoimen laatima havainnekuva Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön toimitiloista. Kaavoittaja esitti rakennukseen vaihtelevia rakennusmassoja. Kuva: JoKA.

1980-luvulla kaupunkikuva uudistui vain vähäisessä määrin. Kaavoitustoimen rakennuttajille, rakennusliikkeille ja rakennussuunnittelijoille antamat suunnitteluohjeet ja havainnekuvat olivat vähäeleisiä. Myös rakentamisen määrä laski, joten uusien suunnitteluoppien mukaisia yhtenäisiä katualueita ei enää muodostunut.⁴⁹

1980-luvun lopulta lähtien uusia asuinkerrostaloja sijoitettiin paikka paikoin kiinni historialliseen katulinjaan. Ilmiö liittyi yhdyskuntasuunnittelun kestäväen kehityksen ja yhdyskuntarakenteen tiivistämisen käsitteisiin. Joensuun ruutukaavan osalla tiivistäminen koski avokorttelien täydennysrakentamista.⁵⁰ Ensimmäinen tiivistämishanke 1990-luvulla koski korttelia nro 55, joka suunniteltiin osin umpikorttelimaiseksi kytkemällä uudisrakennukset kiinni toisiinsa ja sijoittamalla ne kiinni historiallisiin katulinjoihin. Viisikerroksiset uudisrakennukset ovat kerrosta korkeammat kuin korttelin oleva rakennuskanta.⁵¹ Katutasoon osoitettiin liiketiloja.

Asuinkerrostaloalueilla tiivistäminen jäi vähiin. 1990-luvun alussa kaavoitus laati kahteen kortteliin tiivistämissuunnitelmat, näistä toinen toteutui (kortteli nro 49). Kahden kerrostalon väliin valmistui viisikerroksinen asuinrakennus, joka sulki korttelin eteläosan.⁵²

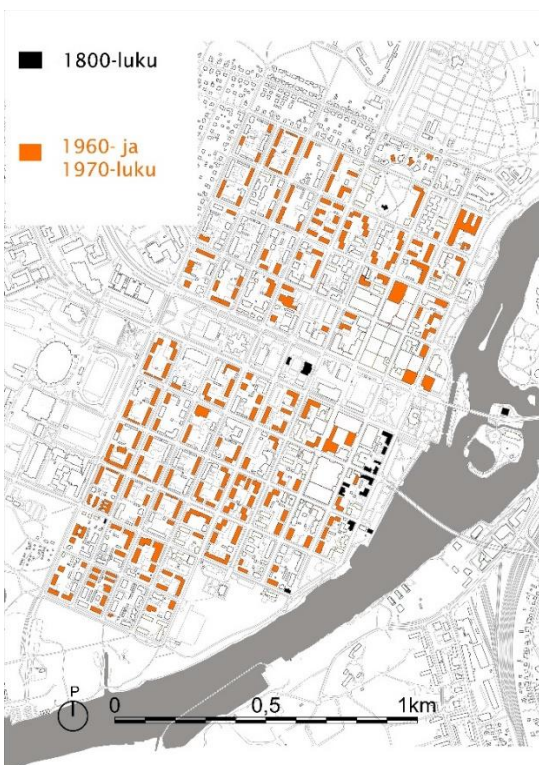
1990-luvulla matalaa rakentamista alettiin kritisoida⁵³, ja 2000-luvulla tonttikohtaisissa kaavoissa sallittiin korotuksia. Matala rakentaminen murtui 2015 lainvoiman saaneessa keskustan osayleiskaavassa, joka mahdollisti kuusikerroksista rakennuskantaa.

Ydinkeskustan tuntumaan kortteliin 55 laadittiin tiivistämissuunnitelma 1988. Uudisrakennukset kytkettiin toisiinsa ja sijoitettiin kiinni historialliseen katulinjaan. Kuva: JoKA.

Laaja, matala ja väljä maakunnan keskus

Joensuun ruutukaavakeskustan kaupunkikuvan ja -rakenteen muutos on radikaali, suurten ja keskiuurten kaupunkien joukossa kenties voimakkain. Tämä johtuu historiallisen puurakennuskannan korvaamisesta modernilla kivirakennuskannalla. Merkittävimpinä kaupunkirakenteen murrosten vuosina Joensuun historiallista puurakennuskantaa eivät kokonaisuutena arvostaneet museoviranomaiset, asukkaat, kaavoittaja eivätkä rakennusliikkeet. Ennen toista maailmansotaa valmistuneesta rakennuskannasta on jäljellä vain yksi kokonaisuus Rantakadun alueella sekä yksittäisiä rakennuksia eri puolilla ruutukaavakeskustaa.

Kartassa rakennustoiminta 1960- ja 1970-luvuilla oranssilla, 1800-luvun kohteet mustalla. Kuva: Pekka Piiparinen ja Petri Enqvist.

Tämän päivän Joensuun ruutukaavakeskustan kaupunkikuva on 1960-luvun puolivälistä 1980-luvun alkupuolelle kestäneen kaavoittamisen ja rakentamisen tulosta. Kaavoitustoimi kaupunginarkkitehti Mauno Tuomiston johdolla tavoitteli yhtenäistä kaupunkikuvaa niin rakennusten korkeuksien, sijoittelun kuin massoittelemuksen osalta. Tämä korostui asuinkerrostaloalueilla. Voimakkaan rakentamisen vuosina valmistui eniten nelikerroksisia ja tiiliverhottuja taloja.

Kaavoittajan aikaansaamaa kaupunkikuvan yhtenäisyyttä asuinkerrostalovaltaisella Merimiehenkadulla 2005. Kuva: Pekka Piiparinen.

Joensuun ruutukaavakeskustan erityispiirre on poikkeuksellisen vahva luonne asuinkerrostalojen uudisalueena. 1960- ja 1970-luvuilla suurin osa kaupungin kerrostalorakentamisesta ohjattiin ruutukaavakeskustaan. Monissa kaupungeissa uudisrakentaminen toteutettiin lähiöihin. Joensuussa voi nähdä lähiöperiaatteiden soveltamista ruutuasemakaavakeskustaan. Rakentamisen suuren määrän mahdollisti keskustan historiallinen 1800-luvun laaja ruutuasemakaava.

Verrattuna suurien ja keskisuurien kaupunkien keskustojen kaupunkikuvaan Joensuun ruutukaava-alue on matala ja väljä. Matalasta rakentamisesta oli vuosikymmenien mittainen yhteisymmärrys kaavoittajan ja rakennuttajien kesken. Väljään rakentamiseen vaikuttivat modernit lähiösuunnittelun periaatteet. Joensuussa asuinkerrostalot vedettiin irti historiallisesta katulinjasta, ja talot sijoitettiin avokorttelimallin mukaisesti omiksi yksiköikseen, irti toisistaan. Väljää kaupunkikuvaa korostavat avoimet risteysalueet. Asuinkerrostaloalueilla historiallista katulinjaa alettiin ottaa uudelleen käyttöön 1990-luvulla, jolloin siihen sijoitettiin joitakin uusia taloja ja tonttien aitauksia. Mauno Tuomiston pyrkimyksistä lisätä asuinkerrostaloalueen länsiosan lehtipuuistutusten määrää johtuu ruutukaavan erityispiirre: sen runsas puusto tuo katunäkymiin kesäisen vehreyden.

Kaupunginarkkitehti Mauno Tuomiston johtaman kaavoitustoimen aloitteesta ruutukaavan länsiosan pohjois-eteläsuuntaiset kadut saivat lehtipuuistutukset 1960- ja 1970-luvuilla. Merimiehenkatua 2009. Kuva: Pekka Piiparinen.

KIRJOITTAJA Pekka Piiparinen, filosofian maisteri, artikkeli perustuu tekijän väitöskirjaa varten tekemään tutkimustyöhön.

LINKKI KIRJOITTAJAN ARTIKKELIIN ”Eri toimijoiden roolit rakennussuojelussa: Joensuun ruutukaavakeskustan rakennussuojeluhistorian alkutaival 1960-luvulta 1980-luvun loppuun.”
<http://tahiti.fi/04-2015/tieteelliset-artikkelit/eri-toimijoiden-roolit-rakennussuojelussa-joensuun-ruutukaavakeskustan-rakennussuojeluhistorian-alkutaival-1960-luvulta-1980-luvun-loppuun/>
(haettu 3.12.2018)

LÄHTEET

Arkistot

JoKA Joensuun kaupungin kaavoituksen arkisto
Asemakaavojen muutokset

Joensuun yleiskaava 1987

Joensuun keskustan kulttuuri- ja rakennushistoriallinen selvitys 2011, kohdeluettelo

Joensuun I–IV kaupunginosien asemakaavakartat 17.10.1960 ja 25.5.1962

Joensuun I–IV kaupunginosien asemakaavan selostus 14.3.1964

Joensuun rantakortteleiden yleinen ideakilpailu 17.6. - 16.10.2002

Joensuun yleiskaava 2020 kaavaselostus 1996

JKKA Joensuun kaupungin keskusarkisto

Joensuun kaupungin kunnallinen asetuskokoelma 1940–1960

Joensuun kaupungin kunnalliskertomukset

Arkkitehtitoimisto ja KaTaOs. Lähetetyt kirjeet 1954–1983

Kaavoitus- ja talonsuunnitteluosasto. Lähetetyt kirjeet 1984

Kaavoitus- ja talonsuunnitteluosasto. Saapuneet kirjeet 1988–1991

Suomen Kunnallislehti 4/1980. Seppo Surakan kokoelma. Kansio 1

JoRA Joensuun kaupungin rakennusvalvonnan arkisto

Rakennuspiirustukset

Lupa-arkkitehti Petri Enqvistin laatima karttaesitys

MVA Museoviraston arkisto

Esitys rauhoitettavista rakennuksista. Muinaistieteellisen toimikunnan laatima kartta 21.9.1964

Jukka Ervamaan suorittamat rakennusinventoinnit vuonna 1964. Joensuu. Rakennusinventointeja.

PKMK Pohjois-Karjalan maakuntakirjasto

Jantunen, Pirjo: Joensuun rakentaminen 1890–1939. Keskenräiseksi jäänyt taidehistorian pro gradu ,tutkielma. 1970-luvun puoliväli

Karjalainen 22.5.1968

Karjalainen 29.9.1991

Karjalainen 17.8.1995

Karjalainen 10.4.1997

Karjalainen 17.6.1999

Karjalainen 17.11.2007

PPK Pekka Piiparisen kokoelma

Mauno Tuomiston luento 30.3.2012 Itä-Suomen yliopistossa Joensuussa

Haastatellut lähteet

Mauno Tuomisto, Joensuu. Työskennellyt Joensuun kaupunginarkkitehtina.

Kirjallisuus

Ahonen, Kalevi 1985. Joensuun kaupunki 1848–1920. Teoksessa *Joensuun kaupungin historia I*. Joensuu: Joensuun kaupunki.

Elsinen, Pertti 1998. *Joensuun historia osa VI. Vuodet 1954–1980*. Joensuu: Joensuun kaupunki. *Kunnallista finanssitilastoa 1918. Kaupunkien raha-asian tilastoja. Kaupunkien tulot ja menot sekä varat ja velat 1910–1912*. Helsinki: Tilastollinen päätoimisto.

Lehtonen, Hilikka 1977. *Tampereen, Turun, Lahden ja Kuopion keskustojen asemakaavoitus ja rakentaminen vv. 1950–1969*. Espoo: liseniaattityö Helsingin teknillisessä korkeakoulussa.

Lilius, Henrik 1972. *Joensuu 1948–1890: erään suomalaisen puukaupungin vaiheita*. Joensuu: Joensuun kaupungin museot.

Maisemat, asuinympäristöt. Toim. Pentti Alalammi. Helsinki: Maanmittaushallitus, 1993.

Meurman, Otto-livari & Kivinen, Olli, 1954. *Joensuun yleiskaava*. Helsinki.

Nurmi, Anneli 1982. *Kaupunkikeskustojen suunnittelutilanne. Selvitys eräiden keskisuurten kaupunkien keskustan rakennuskannasta ja kaavoitustilanteesta v. 1980*. Helsinki: Sisäasiainministeriön Kaavoitus- ja rakennusosasto. Tutkimuksia 2/ 1982.

Salokorpi, Asko 1990. Arkkitehtuuri vuoden 1940 jälkeen. Teoksessa *ARS – Suomen taide, osa 6*. Espoo: Weilin & Göös.

Suomen kaupunkilaitoksen historia. Tilasto-osa. Helsinki: Suomen kaupunkiliitto, 1985.

Standertskjöld, Elina 2008. *Arkkitehtuurimme vuosikymmenet 1930–1950*. Helsinki: Suomen rakennustaiteen museo ja Rakennustietosäätiö RTS.

Torikka, Antti 1981. *Joensuun keskusta, Itä- ja Länsiranta: kaupunkikuvallinen selvitys*. Oulu: Diplomityö Oulun yliopiston arkkitehtuurin osastolla.

Tuomi, Timo 2005. *Kaupunkikuvan muutokset: suomalaisten kaupunkikeskustojen suunnittelun tavoitteiden ja todellisuuden kohtaamisesta toisen maailmansodan lopusta 1960-luvun puoliväliin*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Tietokannat

Access-pohjainen rakennustietokanta, Pohjois-Karjalan Ely-keskus.

VIITTEET

- ¹ Joensuun yleiskaava 1987, 27, JoKA; Nurmi 1982, 15.
- ² Jantunen, 12–15 ja 68. Kaava-alueita laajennettiin vasta 1934 ja 1944. Ahonen 1986, 159.
- ³ Suomen kaupunkilaitoksen historia. Tilasto-osa 1985, 77.
- ⁴ Lilius 1972, 93; Torikka 1981, 17; Mauno Tuomiston haastattelu 9.11.2009.
- ⁵ Turku sai tuloveroja asukasta kohti n. 30 mk ja Pori 28 mk, Joensuu vajaan 18 mk vuonna 1910 (Kunnallista finanssitilastoa 1918, 26 ja 30). 1982 Joensuun verotettavat tulot asukasta kohti (28 000 mk) olivat pienemmät kuin Jyväskylässä (30 500 mk), Hämeenlinnassa (30 100 mk) tai Lappeenrannassa (28 400 mk) (Joensuun yleiskaavan tavoiteosa 1984, 28). 1990-luvun lopulla tilanne oli samanlainen. Suurien kaupunkien joukossa 1997 Joensuun verokertymä oli heikoin (Karjalainen 10.4.1997. Artikkel ”Joensuu pysyi kalliina vero- ja maksukaupunkina”, PKMK.).
- ⁶ Ahonen 1986, 199.
- ⁷ Tuomi 2005, s. 181 ja Ahonen 1986, s. 165
- ⁸ Meurman & Kivinen 1954, 49; Joensuun kaupungin rakennusjärjestys 1937. Joensuun kaupungin kunnallinen asetuskokoelma n:o 5, JKKA; Joensuun kaupungin rakennusjärjestyksen 26 §:n a)- ja d)-kohtien muutokset 1941. Joensuun kaupungin kunnallinen asetuskokoelma 1940–1960, JKKA.
- ⁹ Meurman & Kivinen 1954, 51; Tuomi 2005, 181–182.
- ¹⁰ Meurman & Kivinen 1954, 51; Tuomi 2005, 181–182.
- ¹¹ Meurman & Kivinen 1954, 51–52.
- ¹² Joensuun kaupungin kunnalliskertomus 1953, 157; Joensuun kaupungin kunnalliskertomus 1954, 336.
- ¹³ Asemakaavojen muutokset 1950-luvulla. JoKA.
- ¹⁴ Asemakaavan muutokset 1950-luvulla, JoKA; Unto Tupalan kirje kaupunginhallitukselle 19.3.1957. Arkkitehtitoimisto ja KaTaOs. Lähetetyt kirjeet 1954–1983. JKKA.
- ¹⁵ 1950-luvun rakennuspiirustukset, JoRA.
- ¹⁶ 1952–1955. Rakennuspiirustukset, JoRA.
- ¹⁷ Joensuun kaupungin kunnalliskertomus vuodelta 1954, 279–280.
- ¹⁸ Standertskjöld 2008, 116; Meurman & Kivinen 1954, 19.
- ¹⁹ Rakennuspiirustukset 1950-luvulta. JoRA.
- ²⁰ Joensuun keskustan kulttuuri- ja rakennushistoriallinen selvitys 2011, kohdeluettelo, 331–334 ja 404–406, JoKA.
- ²¹ Esim. Alalammi 1993, 136.
- ²² Elsinen 1998, 10 ja 22–24.
- ²³ Joensuun I–IV kaupunginosien asemakaavakartat 17.10.1960 ja 25.5.1962, JoKA; Joensuun I–IV kaupunginosien asemakaavan selostus 14.3.1964, JoKA.
- ²⁴ Joensuun I–IV kaupunginosien asemakaavakartat 17.10.1960 ja 25.5.1962, JoKA.
- ²⁵ Lehtonen 1977, 19; Meurman & Kivinen 1954, 19; Standertskjöld 2008, 116.
- ²⁶ Joensuun I–IV kaupunginosien asemakaavakartat 17.10.1960 ja 25.5.1962, JoKA.
- ²⁷ Joensuun I–IV kaupunginosien asemakaavakartat 17.10.1960 ja 25.5.1962, JoKA.
- ²⁸ Esitys rauhoitettavista rakennuksista. Muinaistieteellisen toimikunnan laatima kartta 21.9.1964, MVA; Jukka Ervamaan suorittamat rakennusinventoinnit vuonna 1964. Joensuu. Rakennusinventointeja. 1964 Jukka Ervamaa, MVA.
- ²⁹ Asemakaavojen muutokset. JoKA.
- ³⁰ Asemakaavojen muutokset. JoKA.
- ³¹ Asemakaavojen muutokset. JoKA; Mauno Tuomiston esitelmä 30.3.2012 Itä-Suomen yliopistossa Joensuussa, PPK.
- ³² Asemakaavojen muutokset. JoKA.
- ³³ Esim. asemakaavan muutos ja sen selostus 8.4.1970. IV kaupunginosa, korttelit 44, 52 ja 60, JoKA.
- ³⁴ Mm. Salokorpi 1990, 56–57.
- ³⁵ Rakennuspiirustukset, JoRA.
- ³⁶ Asemakaavojen muutokset 1960-luvulta lähtien, JoKA.
- ³⁷ Rakennuspiirustukset 1960- ja 1970-luvuilla, JoRA.
- ³⁸ Esim. asemakaavan muutoksen selostus 26.7.1973. II kaupunginosa, korttelit 203 ja 204 sekä katu- ja puistoalueet, JoKA.
- ³⁹ Ruutukaava-alueen asemakaavan muutosten selostukset vuoden 1965 jälkeen. Esim. asemakaavan muutos 8.10.1968. IV kaupunginosa, korttelit 33–36, 41–44, 49–52 ja 57–60, JoKA.
- ⁴⁰ Mauno Tuomiston haastattelu 12.3.2013.
- ⁴¹ Rakennuspiirustukset, JoRA; Katsaus kaavoittajan kannalta oleellisimpiin pidettäviin Joensuun keskustasuunnitteluun ja rakentamiseen vaikuttaneisiin tekijöihin 21.11.1979. Arkkitehtitoimisto ja KaTaOs. Lähetetyt kirjeet 1954–1983, JKKA; Joensuun kaupungin kunnalliskertomus 1969, 336.

-
- ⁴² Karjalainen 22.5.1968. Artikkelii ”Maisemamme ja matkailu”, PPKMK; Karjalainen 29.9.1991. Artikkelii ”Kaupunginarkkitehdin vuosikymmenet”, PPKMK; Mauno Tuomiston luento 30.3.2012 Itä-Suomen yliopistossa Joensuussa, PPK; Mauno Tuomiston haastattelu 9.11.2009.
- ⁴³ Katsaus kaavoittajan kannalta oleellisimpina pidettäviin Joensuun keskustasuunnitteluun ja rakentamiseen vaikuttaneihin tekijöihin 21.11.1979. Arkkitehtitoimisto ja KaTaOs. Lähetetyt kirjeet 1954–1983, JKKA; Suomen Kunnallislehti 4/1980. Seppo Surakan kokoelma. Kansio 1, JKKA.
- ⁴⁴ Mauno Tuomiston haastattelu 9.11.2009; Joensuun rantakortteleiden yleinen ideakilpailu 17.6.–16.10.2002, 18, JoKA.
- ⁴⁵ Asemakaavojen muutokset. JoKA.
- ⁴⁶ Esim. Kaavoitus- ja talonsuunnitteluosaston esitys tekniselle lautakunnalle 13.3.1984 ”Asemakaavan muuttamispäätös eräillä keskustan alueilla”. Kaavoitus- ja talonsuunnitteluosasto. Lähetetyt kirjeet 1984, JKKA.
- ⁴⁷ Ruutukaava-alueen asemakaavan muutokset, JoKA; esim. asemakaavan muutoksen selostus 28.1.1985. IV kaupunginosa, kortteli 51 ja tontti 4a sekä kortteli 52, tontit 8 ja 11, JoKA; esim. asemakaavan muutoksen selostus 8.12.1983. IV kaupunginosa, kortteli 58 ja tontin 3A osa, JoKA.
- ⁴⁸ Ruutukaava-alueen asemakaavan muutokset, JoKA; esim. asemakaavan muutoksen selostus 28.1.1985. IV kaupunginosa, kortteli 51 ja tontti 4a sekä kortteli 52, tontit 8 ja 11, JoKA.
- ⁴⁹ Esim. lupa-arkkitehti Petri Enqvistin laatima karttaesitys, JoRA.
- ⁵⁰ Joensuun yleiskaava 2020 kaavaselostus 1996, 22, JoKA.
- ⁵¹ Asemakaavan muutoksen selostus 20.4.1988. III kaupunginosa, kortteli 55, tontit 1–6, 5a, 5b ja osa tontista 7 sekä osa katualueesta, JoKA; asemakaavan muutoksen selostus 2.4.1998. III kaupunginosa, kortteli 55 ja tontti 15 sekä katualue, JoKA; Karjalainen 17.8.1995. Artikkelii ”Funkistalo saa uuden ulkokuoren syksyn kuluessa”, PPKMK.
- ⁵² Kaavoitusosaston tiedotus, keskustan ruutukaava-alueen kortteleiden 41 ja 49 kehittämisselvitys 21.10.1991. Kaavoitusosasto. Lähetetyt kirjeet 1990 - 1991, JKKA; Asemakaavan muutoksen selostus 14.5.1992. IV kaupunginosa, kortteli 49 ja tontti 11, JoKA.
- ⁵³ Lausunnot Joensuun keskustan osayleiskaavan tavoiteosasta: Joensuun Yrittäjät ry 14.2.1991 ja Pohjois-Karjalan kauppakamari 19.2.1991. Kaavoitus- ja talonsuunnitteluosasto. Saapuneet kirjeet 1988–1991, JKKA; Karjalainen 17.6.1999. Artikkelii ”Joensuun ydinkeskustassa jäljellä vain 300 asukasta”, PPKMK; Karjalainen 17.11.2007. Artikkelii ”Kaupungin ilme on tiivis ja korkea”, PPKMK.